

Pe urmele lui Theodor Burada

Vasile ȘOIMARU

Atunci când îmi dădusem consimțământul de a participa la conferință, vizitasem, în repetate rânduri, locurile populate cândva de români, pe care le vizitasem anterior, cu 100-120 de ani în urmă, marele călător și etnograf Theodor Burada: Podolia și fosta regiune Herson, din componența actualei Ucraine. Se știe că Podolia se află pe teritoriul fostei Țări a Bolohovenilor, deci a românilor, de prin sec. XII-XIII. Regiunea Herson cândva ajungea până la malul stâng al Nistrului, iar actualmente, până la regiunea Herson mai este de parcurs încă două regiuni: Odesa și Nikolaev.

Între timp, până la desfășurarea lucrărilor conferinței noastre, cunoștințele mele despre românii din jurul României s-au completat cu numeroase informații noi, adunate în urma vizitării mai multor țări europene în care de asemenea trăiesc confracții noștri: Caucazul de Nord (ținutul Krasnodar) din componența Federației Ruse; regiunea Herson în actuala ei configurație, Crimeea, regiunile Dnepropetrovsk, Donețk, Kirovograd, Nikolaev, Vinnița, Hmelnițki, Ternopol, Odesa (inclusiv Basarabia istorică), Nordul Bucovinei și cel al Basarabiei care formează în prezent zisa regiune Cernăuți, Maramureșul istoric – toate, în prezent, făcând parte din Ucraina; localități românești din Ungaria; localități românești slavizate din Moravia cehă; Cadrilaterul și Timocul „bulgăresc”; Timocul „sârbesc”, Banatul de Sud (zis și „Sârbesc”); localități populate de aromâni din Macedonia (fostă iugoslavă), Grecia, Albania, Croația, regiunea friulană din Nordul Italiei; în fine – Istanbulul, Constantinopolul de altă dată, unde se mai găsesc urme adânci ale istoriei românilor. Concluziile pe care doresc să le trag pentru conferință au la bază impresiile personale din aceste călătorii.

Toate au pornit de la simpla curiozitate, transformată, cu timpul, într-o mare pasiune și fascinație pentru impresionanta extindere, istorică și culturală, a etniei românești pe meridianele și paralele bătrânului continent european. Obiectul preocupărilor noastre l-au constituit aproape exclusiv locurile de trai sedentar ale românilor, în diferite perioade ale istoriei, și nicidecum românii împrăștiați de soartă, în lumea largă, mai ales în epoca unei tranziții fără de sfârșit.

Prima constatarea pe care vreau s-o menționez este că institutele de specialitate din România nu au cercetat niciodată anumite spații românești la care m-am referit mai sus, ca, de exemplu, cele 8 (opt) sate până astăzi locuite preponderent de români (chiar dacă ei își zic „moldoveni”), din ținutul Krasnodar – sudul Rusiei. Localitățile românești de la est de Bug nu au mai fost cercetate de nici un specialist de la București, după superba cercetare efectuată de echipa lui Anton Golopenția în anii celui de al doilea război mondial. Dar nici la vest de Bug, localitățile dintre Nistru și Bug, aflate sub administrație ucraineană, nu au fost răsfațate de atenția specialiștilor bucureșteni. Nici măcar în Podolia, pământ pentru care au vărsat sânge ostașii lui Ștefan cel Mare, nu au catadicsit să meargă în expediții persoane investite cu această misiune profesională și bine investite de la contribuabilii români prin Bugetul Statului.

Știm cu toții că au existat cauze obiective, dictate de interdicțiile „frățești” din timpul existenței „lagărului comunist-kominternist”. Ne întrebăm, totuși, de ce și după 1990 se prelungește aceeași atitudine? Ce să fie la mijloc: indiferența, defetismul sau poate totuși frica de a nu supăra străinii prin simplul efort de a-ți căuta frații de sânge, ramurile răsfirate ale Neamului nostru? E bine să se știe că până în prezent, în pofida rusificării/ ucrainizării masive și agresive a acestei populații românești, un cercetător onest și bun patriot ar avea de cules adevărate perle ale românismului, cam vetust, arhaic, dar neperimat. Ca să nu mai spun că în aceste zone trebuie să se meargă nu numai cu microbuzul și cu microfonul, dar și cu ceva suveniruri din țară, așa cum proceda, foarte generos, marele cărturar și patriot Anton Golopenția, în niște ani extrem de vitregi pentru toți românii. Când spun „suveniruri”, nu am în vedere bani, produse alimentare ș.a. asemenea, ci CD-uri și casete cu muzică populară, manuale, cărți, burse pentru tinerii doritori de a învăța în România, ba chiar pur și simplu, niște discuții de la om la om, de la român la român. Vreau să menționez că, în eventualitatea că se vor face totuși unele cercetări în aceste zone, ar fi recomandabil, ba chiar strict necesar, ca în componența echipelor să fie atrași și cunoscători de limbă rusă din rândul specialiștilor din Chișinău și Cernăuți. Legislația europeană de care se conduce și România – membră a UE, permite acest lucru, ba chiar se acordă și fonduri pentru cercetarea minorităților etnice din afara granițelor țării.

O altă constatare – pentru mine, adevărată descoperire, din domeniul istoriei românilor: existența unor paralele, a unei simetrii dintre satele românești de la est de Bug și cele de la vest de Tisa? Am în vedere coincidența de toponimii din aceste zone: satele Pancevo, Canij, Martanoșa, Turia, Suboți, Nadlac etc. – de la est de Bug, pe de o parte; și orașele Panciova, Suboțița și Canija, precum și satele Martonoș, Turia din Banatul zis Sârbesc și Nădlacul din Banatul nostru – de altă parte? Cum se explică această simpatică, impresionată simetrie de ordin toponimic? Cum se întâmplă că în localitățile de la est de Bug trăiesc până în prezent majoritar români (chiar dacă sunt deja rusificați / ucrainizați), iar în așezările bănățene-„tize”, omonime – actualmente trăiesc doar maghiari (Martonoș, Canija, Suboțița), sârbi (Turia și Panciova)?... Unde au dispărut românii de altă dată, din aceste localități bănățene? Au fost deznaționalizați sau poate mai curând au fost duși cu toții, dincolo de Bug, pe pământurile „eliberate” în sec. Al XVIII-lea, de către țarii ruși – de tătari, turci, karaimi ș.a. asemenea – colonizare încredințată de țarii ruși generalului Horvat, de origine incertă, dar probabil totuși maghiară? Eu unul înclin spre ultima, a doua versiune, chiar dacă încă nu am documentele de rigoare. Alte analogii istorice mă fac să cred că este vorba de similitudinea metodelor folosite de către toți ocupanții, din toate timpurile, în scopul epurărilor etnice, sau, mai simplu spus – a debarasării de băștinașii care îi deranjau teribil pe noii stăpâni. Nouă, basarabenilor, ne sunt foarte bine cunoscute și metodele acestora, și consecințele, nefaste pentru noi.

Vizitarea zonelor sus-numite mi-au întărit impresia, ideea că există într-adevăr un miracol românesc, pentru că în ciuda trecerii anilor, în ciuda cruzimii metodelor la care au recurs ocupanții străini, pentru a-i deșărădăcina, în ciuda asimilării, foarte mulți conaționali și-au păstrat totuși demnitatea și hărnicia de gospodar – pur românești, și-au păstrat religia și obiceiurile de nuntă, cumetrie, hramul bisericii satului, portul, folclorul și, în mare măsură – chiar și graiul, cel mai mult expus pericolelor. Din câte știm, la București există niște structuri ale statului suficient finanțate pentru sprijinirea

românilor rămași dincolo de frontierele politice ale Patriei. Mijloacele financiare și alte resurse, inclusiv de ordin spiritual, ar trebui canalizate nu pentru activități politice suspecte, nici pentru persoane ce mimează dragoste pentru românism, ci pentru sprijinirea morală a celor în care mai pălpâie sentimentul apartenenței la națiunea noastră.

O altă descoperire – sper să nu fiu numai eu impresionat de ea – legată de un fenomen pe care l-aș numi „Occidentul basarabean”. Germanii, care din bunăvoința țarilor ruși au colonizat la începutul sec. Al XIX-lea mai multe pământuri în județele de la Marea Neagră – Ismail, Cetatea Albă, deci, din Basarabia propriu-zisă –, și care s-au repatriat în 1940, urmare a înțelegerii dintre nazisti și bolșevici –, au lăsat în urma lor nu numai bijuterii de sistematizare arhitectonică și urbanistică, dar și adevărate perle toponimice, întâlnite astăzi doar în Europa Occidentală: Paris, Leipzig, Strasbourg, Luxemburg, Marienfeld ș.a. Nimic nu a mai rămas din impresionantul nivel de cultură și trai; la fel, în aceste localități conviețuiau de minune cultura germană cu cea română, pe când astăzi starea lor este de-a dreptul jalnică, din toate punctele de vedere.

Multe ar mai fi de spus, dar ne oprim aici. Numeroase din impresiile și imaginile adunate prin aceste locuri, ar alcătui un extrem de curios jurnal de călătorie, în stilul celor scrise de Theodor Burada. În acest sens, aș vrea să-mi exprim admirația pentru modelul oferit de Th. Burada, ca, de altfel, și de Anton Golopenția, de membrii echipelor lui Dimitrie Gusti, și încă vreo câțiva mari cercetători români – din păcate, nu prea mulți, și, iarăși cu regret – cam toți din trecut. Exemplul acestor înaintași nu numai că ne încântă, dar ne și îndeamnă, ne stimulează, ne mobilizează, să facem ceva în spiritul zilei de azi, a posibilităților zilei de azi – poate mai complet, poate mai convingător, poate nu mai puțin impresionant. Cert este că nu ne vom opri aici, măcar și pentru că ce mai putem face astăzi, mâine va putea fi prea târziu...

Sur les traces de voyage de T. Burada aux roumains de Podolie et du departement de Cherson

Les voyages “Sur les traces de T.Burada...” ont eu pour but la connaissance des enclaves roumaines au-dela des frontières de la Roumanie. On a “decouvert” ainsi des localités habités par des roumaines de 3-ème – 5-ème génération qui sont encore attachés aux traditions ethnographiques et folkloriques roumaines. En absence d’une instruction scolaire en langue maternelle et, plus encore, en absence du roumain dans la pratique de l’église orthodoxe de la collectivité, ceux-ci n’emploient plus le roumain mais se considèrent roumaines ou moldaves. Ces renseignements pourront être utiles aux groupes de travail penchés sur le problème.

*Academia de Studii Economice, Chișinău
Republica Moldova*

